

DOSZTOJEVSZKIJ VESZTŐHELYEN

A

Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij (1821-1881), a *Bűn és bűnhődés*, *A félkegyelmű*, az *Ördögök* és *A Karamazov-testvérek* írója, a 19. századi orosz próza – Tolsztoj mellett – legnagyobb alakja, s a mi századunk irodalmára talán még Tolsztojnál is nagyobb hatást gyakorolt. Műveiben a szentpétervári nyomornegyedek tüdőbaj- és alkoholgyötörte figurái – a „megalázottak és megszorítottak” – kavarnak, közülük válnak ki az elkeseredésükben Istentől elforduló, magasztosnak hitt céljaik érdekében szörnyűséges tettekre vetemedő értelmiségi hősök, akik – ha nem képesek megtisztulni, mint a *Bűn és bűnhődés* rablógyilkos diákja – a teljes tagadásba, a nihilizmus mocsarába süllyednek, mint az *Ördögök* Sztavroginja, aki merő szórakozásból mindenkit tönkretesz maga körül, még egy gyereklány megerőszakolásától és öngyilkosságba kergetésétől sem riad vissza, hogy aztán végül maga is az önkéntes halálba meneküljön. Raszkolnyikov, Sztavrogin vagy Ivan Karamazov, akinek kételyeit egy primitív lakáj gyilkosságra való felszólításként értelmezi, mindannyian itt élnek köztünk, ők szervezték meg a táborokat és pusztultak el bennük, az ő önigazolásuk rejlett a sztálini rémtettekben – nem véletlen, hogy Dosztojevszkij a Szovjetunióban nagyon sokáig a tiltott vagy legalábbis a nem ajánlott szerzők közé tartozott. (Trifonov első, ötvenes évekbeli regényének főiskolásai elüldözik tanárukat, mert pozitívan értékelte Dosztojevszkij munkásságát, s az író nekik ad igazat.) Igaz, Dosztojevszkij élete végéig egyre erősödő pánszláv sovinizmusát, a pravoszláv vallás világmegváltó erejébe vetett vakhitét nem fogadhatjuk el (mi, nyugatabbra élők különösen), de egyes próféciái, például az összeesküvés-jellegű forradalmi mozgalmak veszélyességét illetően, igaznak bizonyultak az októberi forradalom után.

Ám a fiatal Dosztojevszkij maga is részt vett egy „összeesküvésben”. 1847 tavaszán látogatni kezdi a Petrasevszkij-kör pénteki összejöveteleit. Nem volt ez más, mint egy haladó szellemű értelmiségi társaság, melynek tagjai szenvedélyesen bírálták I. Miklós önkényuralmi rendszerét, de néhány tiltott kézirat olvasásán, terjesztésén kívül semmi törvénybe ütközőt nem tettek. Az európai forradalmaktól megrettent cár, az orosz történelem egyik legsötétebb, Sztálint megelőző alakja, mégis kemény leszámolásra készült. 49 tavaszán letartóztatták a petrasevistákat, majd – nyolc hónapos huzavona után –

december 22-én kivezették őket a Szemjonovszkij térre, és felolvasták előttük a halálos ítéleteket. Dosztojevszkijt is halálra ítélték. Az első szerencsétleneket már a kivégzőoszlophoz kötözték, amikor – az aljas komédia betetőzéseként – megérkezett a cári kegyelem. Az író társaival együtt Szibériába kerül: az omszki erőd börtönébe – a „holtak házába” (így nevezi későbbi börtönregényében) –, s négyévi kényszermunka után még évekig közkatonaként kell szolgálnia. Csak 1859 decemberében térhet vissza Szentpétervárra és kezdheti újra irodalmi pályafutását; ezután alkotja azokat a remekműveket, melyek nélkül szegényebb lenne a világirodalom, s amelyek megszületése egy ostoba zsarnok egyetlen intésén múlt... Ezért tartozik Dosztojevszkij is az orosz irodalom mártírjai közé – életben maradt ugyan, de a halálvárás percei egész későbbi munkásságát beárnyékolták. Elfogultságaira ez a sokk ad magyarázatot – de talán enélkül nem is lett volna olyan nagy mestere a végzetes szenvedélyek, végletes jellemek ábrázolásának; nem vált volna a 20. század írójává.

(Délmagyarország, 1991. október 19.)

(A **Baka István művei. Publicisztikák, beszélgetések** című kötetből)

[← Előző oldal](#)

[Következő oldal →](#)